

ANADOLU'DAKİ KONGRE KARARLARINDA SİLAHLI DİRENİŞ GÜÇLERİNİN MALİ FİNANSMANI İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

Yard. Doç. Dr. Ahmet Emin YAMAN

İşgallere ve işgal tehlikesine karşı ilk eylemli tepkiler Mondros Mütarekesinin hemen sonrasında, gönüllü yurtsever kişilerin oluşturduğu silahlı direniş güçlerinden gelmiştir. Anadolu'da gelişen hareketin finansmanı için önceleri mali kaynağa fazlaca ihtiyaç duyulmazken; silahlı direniş güçlerindeki sayısal büyüme ve bu büyümenin hergün değişen bir seyir izlemesi, halktan alınan "Aynî ve Nakdî Teberru" ile değişik kaynak yaratma çaba ve uygulamaları, harcamaların fazla olması, hem gelir, hem de giderde düzensizlik meydana getirmiştir. Bu düzensizlik, çete savaşına dayalı teşkilatlanmada değişik kişilerin görev alması, bunların hayat görüşlerinin farklılığı, değişik kaynak yaratma metotları ve uygulamaları sonucu daha da artmış, mali yükü çeken halkın huzursuzluğuna sebep olmuştur.

İşgalin kalıcı ve ülkenin bölünmesine yönelik olduğu anlaşıldığında, silahlı direniş güçleri büyüyüp harekete geçmiş, doğu ve batıda birbirinden kopuk kongreler toplanmış, hem idari ve mali düzensizliğe son vermeye çalışmış, hem de direnişin yeniden teşkilatlanmasını sağlamıştır. Kongre kararları ile, bir yandan kongre öncesinde harekete geçen silahlı direniş güçleri merkezleştirilip düzene sokulmaya çalışılırken, diğer yandan silahlı direniş güçlerinin oluşturulmasına, geliştirilmesine, yönetimine ilişkin yeni kararlar alınmış, hareket mali yönden planlanmış, silahlı güçlerin yedirilmesi, giydirilmesi, donatımı, cephe gerisi hizmetler ve diğer ihtiyaçlarının sağlanması için düzenlemelere gidilmiştir.

Hemen hemen ayda bir toplanan her yeni kongre, daha önce kendi yöresinde alınan kararları benimseyip, uygulamada görülen aksaklıkları ve eksiklikleri giderici yeni tedbirler almaktadır. Anadolu'nun doğu ve batısında değişik tarih ve yerlerde toplanan kongreler, içinde buldukları bölgesel ve yerel konuları nedeniyle hem ken-

di aralarında, hem de kendi içlerinde değişik, fakat olayların akışı ile birbirini tamamlayan, Anadolu'yu bütünleşmeye götüren kararlar almışlardır. Bu nedenle kongreleri ayrı ayrı ele alıp, zaman içinde nasıl bir gelişme gösterdiklerini, işgalin kalıcı olduğu düşüncesini güçlendiren İzmir'in işgalini dönüm noktası kabul ederek anlatmaya çalışacağız. İzmir'in işgali ile kongreler yoğunlaşmış, silahlı direnişe dayanan kurtuluş yolları aranmaya başlanmış; hareket giderek millileşmiştir.

Mondros Mütarekesi ve yerel konumları nedeniyle doğudaki hareket aynı amaç doğrultusunda, fakat iki ayrı düzlemde gelişmiştir:

- 1- Kars, Ardahan, Oltu Kongreleri
- 2- Trabzon, Erzurum, Sivas Kongreleri

Doğu Anadolu'da "Elviye-i Selâse"yi içine alan hareket ilk kongresini 14 Kasım 1918'de Kars'ta toplamış¹, bunu 30 Kasım 1918'de toplanan Kars², 3-5 Ocak 1919'da toplanan Ardahan³, 18 Ocak 1919'da toplanan Kars⁴ ve 21 Şubat 1920'de toplanan Oltu Kongreleri⁵ izlemiştir. Konumuz dışında olan bu kongrelerin başlıca amaçları, Wilson prensiplerine dayanarak devletçe kabul edilen Mondros Mütarekesi şartlarını uygulatmamak, ordumuzun çekileceği Batum'dan Nahçıvan'a kadar uzayan yerleri korumak ve her ne şekilde olursa olsun Türkiye'den ayrılmamaktır. Amaca ulaşabilmek için askeri hazırlıklara girişilmesi, il ve ilçelerde askeri eğitim amacıyla birlikler kurulması, ilerideki çatışmalara hazırlamak için halkın silahlandırılması öngörülmüştür. Zaferê kadar çarpışılacak, bu ise her il ve ilçede "Millî Şûra" şubelerinin açılıp, halktan hertürlü yardımın görülmesiyle sağlanacaktır. Yayın ve delegeler aracılığıyla milli haklar tanıtılacaktır.

Kongre kararlarına göre sürdürülen mücadele ordunun hertürlü desteği -er, erbaş, subay, silah ve malzeme yardımı gibi- istenildiğinden Erzurum'la bağlantılı olarak sürmüştür. Ordunun yardımı olmadan başarılı olunamayacağı inancı vardır. "Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" ile ilişki içinde olmakla beraber, Mustafa

1 Sami Önal, *Millî Mücadele'de Oltu*, Ankara, Ayyıldız Matbaası A.Ş., 1968, s. 40

2 *a.g.e.*, s. 41

3 *a.g.e.*, s. 42-43; M. Fahrettin Kırzioğlu, *Millî Mücadele'de Kars*, I. Kitap, İstanbul, Hamle Matbaası, 1960, s. 10, 8

4 Önal, *a.g.e.*, s. 45-47; Kırzioğlu, *a.g.e.*, s. 21; Tanık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, 1859-1952, İstanbul, Doğan Kardeş Yayınları A.Ş. Basımevi, 1952, s. 488-489.

5 Cevat Dursunoğlu, *Millî Mücadele'de Erzurum*, Erzurum, 1946, s. 58-61.

Kemal Paşa İngiliz kuvvetlerini kuşkulandırmamak amacıyla Erzurum Kongresi'ne katılmamalarını istemiştir⁶.

Doğu Anadolu'da ikinci grup içinde inceleyeceğimiz kongrelerin ilki Ermeni ve Pontus tehlikelerine karşı 23 Şubat 1919 tarihinde toplanan I. Trabzon Kongresi'dir. Trabzon, Rize, Gümüşhane, Giresun, Ordu il ve ilçe merkezlerinde Muhafaza-i Hukuk-u Milliye şubelerinin açılmasını, bu teşkilatın köylere kadar yaygınlaştırılmasını kararlaştırmıştır. Barış meseleleri görüşülerek, toplanan 300.000 lira kadar para ile beş kişilik bir heyetin Trabzon'u İstanbul'da savunması, gerektiğinde para ile gazetelere Türkiye yararına yazılar yazdırılması öngörülmüştür⁷. Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Nizamnamesine göre; altı ayda bir kongre toplanacak, cemiyetin geliri "taahhüdatı şehriye ve teberruat" olacak, harcamalar, teşkil edilen merkez ve şube heyetlerinin kararı ve başkanlarının imzası ile yapılabilecektir⁸. Silahlı direniş gücü oluşturulmadığı, sürdürülecek çabanın propogandaya dayandırıldığı görülür.

İzmir'in işgali üzerine 22-28 Mayıs 1919'da Trabzon'da olağanüstü bir kongre toplanmış; işgal azgınlıklarına silahla karşı konulması, asker toplanması, "Vilâyat-ı Sitte" ile birlikte çalışmak üzere her ilden gönderilecek temsilcilerin katılmasıyla büyük bir kongre toplanması kabul edilmiştir⁹. Bu, Doğu Anadolu'da gelişen hareketin silahlı direnişe yönelmesi, bütünleşmesi, yerel teşkilatlanmadan bölgesel teşkilatlanmaya gitme açısından ilk önemli kongredir.

17 Haziran 1919 tarihinde toplanan Erzurum Vilâyet Kongresi aldığı kararla, özellikle Ermeni saldırısına son ferdin ölümüne kadar karşı koymayı ve "Osmanlı Camiasından" ayrılmamak için her türlü fedakarlığın göze alındığını ısrarla savunmuştur. Kongrece yapılan bütçe çalışmaları sonucu merkez ve şubelerin altı aylık genel giderlerinin 13108 lira olacağı tahmin olunmuş, bu miktarın 6400 lirasının merkez ilçesince, 922'sinin Bayburt, 917'sinin Hasankale, 592'sinin Tercan, 717'ser lirasının da Yusufeli, İspir, Kiğı ilçelerince

6 Tunaya, *a.g.e.*, s. 488-489; Önal, *a.g.e.*, s. 42-43, 46; Kırzioğlu, *a.g.e.*, s. 21, 24-25, 46-47; Ordu Komutanı Yakup Şevket Paşa, Kars'ta hükümet kuruluşunu desteklemiş, silah ve cephaneye yardımcı yapmıştır. Dursunoğlu, *a.g.e.* s. 42

7 Tunaya, *a.g.e.*, s. 506-507; Dursunoğlu, *a.g.e.*, s. 23

8 Tunaya, *a.g.e.*, s. 508-509; Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, İstanbul, 1960, s. 19-20.

9 Tunaya, *a.g.e.*, s. 507; Karabekir, *a.g.e.*, s. 41; Trabzon'da Rum Pontus Cemiyetinin kuruluş hazırlıkları ve Pontus meselesi için bkz. Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, c. II s. 625-628 (Söylev, c. II s. 460).

bağışlanması kabul edilmiştir¹⁰. Amaca ulaşabilmek için herşeyden önce orduya güvenmenin yanında en küçük yerleşim yerlerindeki halkı, özellikle köylüyü silahlandırmak için “bekçi teşkilâtı” adı altında gizli teşkilatlanmaya gidilmiştir. Gizli talimatnameye göre¹¹: Savunmada esas görev ordunun olmakla beraber, her ihtimale karşı köy ve mahallelerin erkek nüfusu üçe ayrılacak; bunlardan 1884-1894 doğumlular “Seyyar Kuvvet”, 1869-1884 doğumlular “Sabit Kuvvet” olarak teşkilatlanacaklardır. Seyyar kuvvete ayrılmış olanlardan ailelerine bakacak kimsesi olmayanlar sabit kuvvet birliklerinde görev alacaklardır. 1894-1899 doğumlular orduda olduklarından bu teşkilata alınmayacaklardır. Bu teşkilat için her mahalle veya köy bir seyyar cemiyet kuruacak, her cemiyet dört oymak, her oymak dört oba ve her oba on kişiden oluşacak, herbirinin kendi içinden seçeceği bir başı ve bunun da bir yardımcısı olacaktır. Seyyar ve sabit kuvvet erlerinden durumu iyi olanlar silahlarını kendileri sağlayacak, yoksulları cemiyet donatacak, silahların bakımı ve korunmasından her fert kendisi sorumlu tutulacaktır. Bu teşkilatlar idare heyetlerince denetim altında bulundurulacak, işgallerin etkisi ile ekonomik bunalıma düşen halkın karşılıklı yardımlaşmasını sağlamak üzere kooperatifler kurulacaktır.

Yukarıda görüldüğü gibi, silahlı güçler kendi içlerinde teşkilatlanmış yerel merkezlere bağlanmış, silahlandırılacak güçler, silah altında bulunmayan (orduda) 1869-1894 doğumluları kapsamıştır. Teşkil olunan kuvvetler gerektiğinde cepheye sevk edilebilecek durumda kendi mahallerinde bulundurulacaklarından günlük işleri ile de uğraşabilecekler, böylece direnişe yeni ve önemli bir mali yük getirilmemiş olunacaktır. Seyyar cemiyetlerin daha sonra da varlıklarını ve çalışmalarını Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ne bağlı olarak sürdürdükleri anlaşılmaktadır.

10 Bekir Sıtkı Baykal, *Erzurum Kongresi ile İlgili Belgeler*, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1969, s. 39.

11 Dursunoğlu, *a.g.e.*, ss. 67-69, 53.; Mustafa Kemal Paşa’nın 7 Temmuz 1919 günlü bildirim gereğince, istek ve amacı milli bağımsızlığı sağlamak olan Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyetleri ile bunların girişimlerinin bozulup dağılmasına yol açacak, herhangi bir etki ve karışmayı ordu kesin olarak önleyecektir. Ordu gibi sivil devlet görevlileri de bu cemiyetlerin yasal yardımcılarıdır. Atatürk, *Söylev*, s. 36-37.; Azınlık çetelerinin izlenip yok edilmesi görevi merkezi Sivas’ta bulunan Üçüncü Kolordu ile merkezi Erzurum’da bulunan Onbeşinci Kolordu’ya verilmiştir. Bununla birlikte, azınlık çetelerinin dolaştıkları yerlerde halk silahlandırılarak milli teşkilatlar kurulmuş, faaliyet bölgeleri ayrılmıştır. Atatürk, *Nutuk*, s. 628-629 (*Söylev*, s. 461).

23 Temmuz-7 Ağustos 1919 tarihleri arasında toplanan ve başkanlığını Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı Erzurum Kongresi'nin toplanış şekli belirli bir bölgeye ait olmakla beraber, aldığı kararlar tüm yurdu ilgilendirmekte, bölgesel amaçla hareket edilip milli bağımsızlığa yönelinmektedir. Kongre kararları gereğince, her türlü işgal ve karışmaya karşı birlikte savunma ve karşı koyma esastır. Osmanlı hükümetinin dağılması ya da gücünün yetmemesi durumunda geçici bir hükümet kurulacaktır. Ekonomik yetersizlik nedeniyle savunulan manda ve himaye reddedilmiş, "... hudud dahilinde milliyet esaslarına riayetkâr ve mülkümüze karşı istilâ emeli beslemeyen herhangi bir devletin fennî, sınaî, iktisadî muavenetini memnuniyetle karşılız..." denilerek bir temenni kararıyla yetinilmiştir. Cemiyetin adı, "Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" olarak değişmiş, Erzurum esas olmak üzere bölgeyi kapsayacak şekilde yeniden teşkilatlanılmış, gelir sağlamaya ve harcamalara ilişkin karar toplanacak ilk kongreye bırakılmıştır¹².

Daha çok siyasi kararlara yönelen Erzurum Kongresi ile Doğu Anadolu'daki milli girişimler birleştirilmiş, yurdu birlik halinde savunma fikri ağırlık kazanarak Sivas Kongresi için olumlu bir hava yaratılmıştır.

4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında toplanan Sivas Kongresi, Erzurum Kongresi kararlarını yenilemiş, Cemiyetin adı "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" olurken, "Heyet-i Temsiliye" Doğu Anadolu'nun bütününi temsil eder yerine yurdun bütününi temsil eder denerek, hertürlü yabancı karışmayı reddetmiştir¹³. Erzurum Kongresi'nde olduğu gibi manda ve himayeye karşı çıkılarak, dış yardım konusunda aynı temenni kararı yenilenmiştir.

Kongrece kabul edilen nizamnameye göre¹⁴; bütün "İslâm vatandaşlar" cemiyetin tabii üyesidir. Herbiri diğerine bağlı olmak üzere köy ve mahallelerden başlayarak "Hey'eti İdare" (köy, nahiye, ilçe ve livalarda), "Hey'eti Merkeziye" (müstakil liva ve vilayetlerde) ler ve kongrece bir "Hey'eti Temsiliye" oluşturulmuştur. Heyet-

12 Baykal, a.g.e., ss. XIII-XIV, 24-25, 30-31.

13 Uluğ İğdemir, *Sivas Kongresi Tutanakları*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1969, s. 113-115; *Söylev*, s. 64.

14 Mahmut Goloğlu, *Sivas Kongresi*, Ankara, Başnur Matbaası, 1969, s. 219-226.; Sivas Kongresi'nden sonra sorumluluğu üzerine alan Heyet-i Temsiliye, "yalnız ilgililere özel ve gizlidir" işareti ile "Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Kuruluş Tüzüğüne Ektir: 1" başlıklı bir yönerge hazırlamış, buna göre düşmanla çarpışılan yerlerde silahlı birlikler kurulmuştur. Atatürk, *Nutuk*, s. 1143 (Belge: 188) (*Söylev*, s. 202)

lerin görevleri öz olarak, görev yerlerindeki milli akımı birleştirmek, onları tehlike anında hazırlıklı bulundurmak, alacakları talimatları bildirmek ve uygulanmasını sağlamaktır. Ek olarak, "Liva Hey'eti İdaresi" özellikle bekçi teşkilatına gereken önemi vermekle yükümlüdür.

Her yıl bir defa olmak üzere Mart, Nisan, Mayıs aylarında il merkezlerinde "Vilâyet Kongresi" toplanarak, cemiyetin il'e ait özel bütçesini tesbit edecek ve Heyet-i Temsiliye'ye ait giderleri ayırıp gönderecektir. Yılda bir kez 10-23 Temmuz tarihleri arasında toplanacak olan genel kongre ise Heyet-i Temsiliye'nin bütçesini yapacaktır. Cemiyetin geliri, bağımsızlığın yüce değerini bilen kişilerin yardımlarından ibarettir.

Silahlı direniş hareketinin özde tamamen orduya dayandırıldığı ve Erzurum Vilayet Kongresi'nce kabul edilen "bekçi teşkilatı" adındaki gizli silahlı teşkilatlanmanın daha da genişletilerek Heyet-i Temsiliye'ye bağlı olarak sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. Her islâm vatandaş cemiyetin tabii üyesi olduğuna göre, mali kaynak olarak bunlardan alınacak aidatlardan yararlanılmak istenildiği düşünülebilir.

Batı Anadolu'daki ilk kongre, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği söylentileri üzerine Aydın, Denizli, Muğla, Manisa ve Balıkesir'den gelen temsilcilerin katılımı ile 17-19 Mart 1919 tarihinde "Müdafaa-i Hukuk Kongresi" adıyla İzmir'de toplanmıştır. Kongrece, Wilson prensiplerine göre Türk yurdunun işgal edilemeyeceği savunulmuş, beklenen tehlikelere işaret edilmiş, yurda yapılacak saldırıya silahla karşı koyma kararı alınmıştır¹⁵. Balıkesir, Aydın ve Denizli sancaklarında Müdafaa-i Hukuk ve Reddi İlhak Cemiyetleri kurulacaktır¹⁶. Merkezi İzmir olan "Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti Nizamname-i Esasisi"nde cemiyet gelirini üyelerin verecekleri düzenli aidatlar ile yapılacak bağışların oluşturacağı, harcamalardan idare meclisinin sorumlu olduğu, barıştan sonra toplanacak genel kongrenin cemiyetin devam edip etmeyeceğine karar vereceği belirtilmekteydi¹⁷.

Görüldüğü gibi İzmir'in işgali öncesinde toplanan kongrelerde Wilson prensipleri esas alınmakta, muhtemel tehlikelere karşı uyarı-

15 Tunaya, *a.g.e.*, s. 482.; Asaf Gökbel, *Millî Mücadele'de Aydın*, Aydın, Çoşkun Matbaası, 1964, ss. 33, 35.

16 Ahmet Arif Tütenk, *Millî Mücadele'de Denizli*, İzmir, Ahenk Matbaası, 1949, s.6.

17 Tunaya, *a.g.e.*, s. 383-384

larda bulunulmakta, teşkilatlanma hızlandırılmakta, gelirler üyelerin verecekleri aidat ve bağışlar olarak sınırlandırılmaktadır.

İzmir'in işgali sonrasında Batı Anadolu'da toplanan kongreler de kendi aralarında üçe ayrılmış; İzmir'in kuzeyi Balıkesir Kongreleriyle, güneyi Nazilli Kongreleriyle ve her ikisinin ortası da Alaşehir Kongresi ile yeniden teşkilatlanmıştır. Alaşehir Kongresi, Balıkesir Kongresi ile bağlantılı ve onun kararlarının tamamlayıcısıdır. Nazilli ile de ilişki içinde olmuştur. Kongrelerde alınan kararlar Batı Anadolu'daki idari ve mali teşkilatlanmanın temelini oluşturmuştur. İşgaller karşısında Batı Anadolu'da teşkil olunan gönüllü silahlı direniş güçleri ilk günlerde mali kaynağa fazlaca ihtiyaç duymamıştır. Çünkü, o dönemde silah altında bulunan askeri birlikler, efeler ve çeteleri, birlik kurarak direnişe katılan eşraf, köy ve kasabaların oluşturdukları kuvvetler ya doğrudan silahlarıyla harekete katılmakta, ya da askeri depolardan kendilerine silah dağıtılmaktadır. Beslenme meselesi de doğrudan doğruya silahlı güçleri oluşturan yerlerce çözümlenmektedir. Cephedeki kuvvetlerin artması sonucu düzensizlik meydana gelmiş, bunların beslenmeleri, sevk ve idareleri için kongreler toplanmıştır. Bu kongrelerin bir amacının da çeteciliğe karşı çıkılarak, hareketin merkezileştirilip, yaygınlaştırılması ve disipline edilmesi olduğu anlaşılmaktadır.

Batı Anadolu'da, İzmir'in işgali sonrasındaki ilk kongre, 28 Haziran-12 Temmuz 1919 tarihleri arasında Balıkesir'de, merkeze bağlı ilçe temsilcilerinin katılmasıyla toplanmıştır. Bir "Heyet-i Temsiliye" seçen kongre, milli direnişin bölge çapındaki yerel sorunları üzerinde durmuş, Yunan ilerleyişi karşısında oluşan cephenin ne şekilde sürekli kılınacağı, kuvvetlerin nasıl ve hangi ilçelerin yardımları ile giydirileceği, silah ve cephanesinin sağlanacağı, ilçelerin sorumluluk alanları, genelde başlarında yerel nüfuzluların bulunduğu silahlı güçlerin nerede ve ne miktarda, kimlerin komutasında oluşturulacakları belirtilmiştir¹⁸. Bu kongre genelde, daha sonra toplanacak kongreler için ön hazırlık niteliğinde olup, Erzurum Vilayet Kongresi'ne benzer bir dayanışma toplantısıdır. Ayrıca, silahlı direniş güçlerinin merkezileşmesi ve resmi bir kimlik kazanması yolunda atılan ilk ciddi adımdır.

18 Kâzım Özalp, *Millî Mücadele 1919-1922*, C. I, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1971, s. 38.; Doğu Ergil, *Millî Mücadelenin Sosyal Tarihi*, Ankara, Turhan Kitabevi, Çağ Matbaası, 1981, s. 72.

26-30 Temmuz 1919 tarihlerinde "Hareket-i Milliye Kongresi" adıyla toplanan II. Balıkesir Kongresi'nde, çeşitli direniş güçleri ve çetelerin birleştirilmesi işine girilmiş, başlıca amacın yurdun kurtarılması (istihlâs-ı vatan) olduğu belirtilmiştir. Milli görünmekle beraber Batı Anadolu'nun kuzeyini kapsayan yerel bir kongredir. Alınan idari ve mali kararlar birbirini tamamlamakta, direnişin sürekliliğini gerçekleştirebilmek için gelir ve giderlerin belirli bir kurala bağlanması hedeflenmektedir. Kararları, kendisinden sonra toplanan kongreler için bir taslak ve hareket noktası olmuştur.

Kongre kararları gereğince; seferberlik ilan edilmesi, herkes yükümlü olmakla beraber şimdilik 1884-1893 doğumluların silah altına alınmaları, çağırılıp da gelmeyenlerin cezalandırılmaları, Balıkesir'de olduğu gibi her ilçede "Teşkilât", "Maliye", "Levazım" heyetleri oluşturulması, ilçe ve nahiyelerden gönderilip silah altına alınanların giderlerinin daha sonra genel giderlerden düşülmek üzere ilçe ve nahiyelere ait olması ve başlarında cephede bunlarla beraber kalacak eşraftan bir kişinin bulunması uygun görülmüştür. İlçelerin yükleneceği giderler bir bütçe konusu olduğundan, bunun idaresi kongreye ait olacak, oluşturulan merkez heyetince yürütülecek, bu heyet bir bölgeden diğerine gönderilecek temel ihtiyaçları da düzenleyecektir. Genel giderlerin karşılanmasında, her yerin büyüklük ve zenginliğinin göz önünde tutulması uygun görülmüş; Balıkesir, Edremit, Burhaniye, Balya, Bandırma, Gönen, Sındırgı, Gördes, Soma, Bergama'nın belirtilen oranlarda katılması kararlaştırılmıştır. Çeteciliğin önlenmesi amacı ile, her ilçe heyeti göndereceği komutan ve erlere birer belge verecek, belgesi olmayanlar milli kuvvetlere kabul edilmeyecek, belgelerde almış oldukları eşya ve paranın miktarı yazılı olacaktır. Cephedeki savaşçıların yedirilme, giydirilme ve hastalıklarının tedavisi, donatılarının tamamlanması ve yedek silahlı güç bulundurulması işlerinin anında yürütülmesi için cephe karargahları gerilerinde, bu işlerle görevli birer "Menzil Müfettişliği" bulundurulacaktır. Halkın elindeki silahların toplanması ilke olarak kabul edilmekle beraber, mahalli özellikler göz önüne alınarak, yapılacak işlemler mahalli heyetlerin yöneticilerine bırakılmıştır. Kongre, Eylül ayı başında 100 kişilik olmak ve her bölgenin vereceği paranın yüzdesi oranında üye katılmak üzere yeniden toplanacaktır¹⁹.

¹⁹ *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıkçı'nın Kuvayı Milliye Hatıraları* (1919-1920), (Haz: Şerafettin Turan), Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967, s. 112-115.

Silah altına alınmaları öngörülenler, Erzurum Vilayet Kongresi'nce oluşturulan seyyar kuvvetlere benzemekte, silahlı direniş güçlerinin giderlerinin karşılanması, bunları oluşturan yöreye ait olmaktadır. Merkez ve ilçelerin genel giderlere katılma oranlarına göre sağlamaları gereken para, "Aynî ve Nakdî Teberru" adıyla halktan toplanmakta, oluşturulan heyet kimden ne kadar para isteneceğini saptamakta, toplanan bağışlarla yerel kuvvetlerin ihtiyaçları karşılanmaktadır.

Sözü edilen Erzurum Vilayet ve II. Balıkesir kongrelerinde genel seferberlik ilan edilmesini, genel seferberlik ve asker toplama yetkisinin merkezi otoriteye ait olması nedeniyle, İstanbul hükümetine karşı bir çeşit başkaldırma ve onu tammama hareketi şeklinde yorumlamak mümkündür. Dolayısıyla bu, yerel düzeyde asker toplayan, onu silah altına alan, cepheye gönderen, besleyen ve her türlü askeri ve idari işleri yürüten yeni otoritelerin ortaya çıkması demektir.

Batı Anadolu'nun güneyini kapsayan ve işgal altında bulunan illerden gelen temsilcilerin de katıldığı I. Nazilli Kongresi, 8 Ağustos 1919'da toplanmış, II. Balıkesir Kongresi kararlarına benzer idari ve mali kararlar almıştır. Farklı olarak, cephelere gereği kadar asker göndermek, bunları silahlandırmak, yiyeceklerini sağlamak, oluşturulan "Heyet-i Milliye"lerin görevi sayılmış, cepheye "celb ve sevk" olunacak kişilerin miktarının karargah komutanları tarafından belirlenmesi benimsenmiştir. Silah altına çağırılanlardan, isteyenler 100 lira bağışta buldukları takdirde kendi işleri ile uğraşmak üzere üç ay süreyle silah altına alınmayacaklardır. Heyet-i Milliyelerin "cephhe", "mücahidin", "mahalli" masrafları halkın mal ve para bağışları ile (Aynî ve Nakdî Teberru) karşılanacak, yapılacak bağış tutarını mahallin ihtiyar heyeti ve bilirkişiler tarafından verilecek bilgiye göre "Heyet-i Milliye"ler tesbit edip, toplayacak, gelir fazlası derhal merkeze gönderilecektir. Saptanan vergiyi vermekten kaçınanların cezalandırılma şekli ve uygulanması birlik başkanlarına bırakılmıştır. Yunan işgali nedeni ile içerilere göç edenlerle, cephede bulunan savaşçıların ailelerinden ihtiyaç duyanlara dağıtılmak üzere, âşar anbarlarındaki buğdayın Heyet-i Milliye emrine verilmesi İstanbul hükümetinden istenecektir.

Mali ve idari aksaklıkların giderilmesi için, merkez ile Denizli ve Muğla şubelerinde maliye, haberleşme, ulaştırma, satınalma, sağlık şubeleriyle, fedakarlık yapanlara ve göç edenlere yardım şubeleri açılmış, kongrenin saptanacak mahalde her ay üç gün süreyle toplan-

ması öngörülmüştür²⁰. Bu kongre ile, muntıkavî birleşme hareketi İzmir'in güneyinde sağlanmış; Aydın, Muğla, Denizli, Burdur, Isparta ve Antalya'da oluşan teşkilatlar Nazilli merkezine bağlanmıştır. Genişleme bu safhada da kalmamış, Alaşehir Kongresi ile genel ve ortak bir hareket programı tesbit edilmiştir.

Batı Anadolu'nun en geniş katılıma sahip kongresi 16-25 Ağustos 1919 tarihlerinde Alaşehir'de toplanmıştır. Mali teşkilatlanma ile buna esas olan idari kararlar; II. Balıkesir Kongresi kararları ile ilgili sonuçların değerlendirilip, uygulamada ortaya çıkan eksiklikleri gidermeyi ve teşkilatlanmayı genişletmeyi amaçlamıştır. Çıkarılan talimatnameler, Batı Anadolu direnişinin temel prensiplerini ortaya koyacak, diğer kongrelerce de mahalli farklılıklar göz önünde tutulmak şartı ile onaylanacaktır.

Teşkilatlanmayı yaygınlaştırmak amacı ile hazırlanan "Harekât-ı Millîye Talimatnamesi", merkez Alaşehir olmak üzere Salihli, Kula, Eşme, Demirci, Uşak, Ödemiş ilçelerini birer muntika saymış, her ilçede "Muntika Heyet-i Merkeziyesi"ne bağlı "Esas", "Maliye", "Levazım" heyetlerini bünyesinde bulunduran "Harekât-ı Millîye Redd-i İlhak Heyeti" kurulmasını öngörmüştür. Milli hareketi yürütmek için gereken para tutarını ilçelere dağıtmak, yazışmaları denetlemek, cephe komutanlarını çağırma, tayin ve değiştirme, ilçelerden gelecek gönüllülerin eksikliklerini gidermek ve cephelere göndermek Alaşehir'deki "Muntika Heyet-i Merkeziye"nin sorumluluğunda olacaktır. "Esas" heyetin görevi her hareketi denetlemek ve yönetmektir. "Maliye" heyeti milli direnişin devamı için ilçelerin yükümlenecekleri paraların dağılımını, toplanmasını sağlamak, harcamalar için levazım heyetine para vermek, harcamalardan arta kalan parayı merkez maliye heyetine vermekle yükümlüdür. "Levazım" heyetleri, her çeşit satınalma ve toplama işlerini yapacak, cephedeki askerin yedirilmesi, barındırılması için cepheye yakın yerlerde gereği kadar "Menzil Müfettişlikleri" bulunduracaklardır²¹. "Kuva-yı Millîye Menzil Müfettişliği Vezaifi Hakkında Talimat"la, özellikle depolama ve tüketime ilişkin sorunlara çözüm getirilmeye çalışılmış; yiyecek, eşya ve savaş gereçlerinin depolanması ve dağıtımı ilkelere bağlanmıştır. Menzil Müfettişlikleri gerektiğinde mezbaha, fırın, anbarlar kurabile-

20 Gökbel, *a.g.e.*, s. 272-275.; Tütenk, *a.g.e.*, s. 32.; Tunaya, *a.g.e.*, 502-504.

21 *Balıkesir ve... a.g.e.*, s.s. 205-208, 136-137.; İhtiyaçların yerinden sağlanması esasının Büyük Millet Meclisi döneminde de Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerince yürütüldüğü görülmektedir.

cekler, et, ekmek, sebze ve yemle ilgili konularda tüccarla sözleşme yapabileceklerdir. İhtiyaçların satınalma yolu ile mahallinden sağlanması esas olmakla beraber, mahallinden sağlanamayanlar merkez heyetlerinden istenecektir. Cephedeki asker ve hayvan sayısını tam bilmek, bu sayıya göre ihtiyaçları karşılamakla yükümlüdürler²².

Cephedeki teşkilatlanma yeniden düzenlenmiş, her cepheye 40 kişiden bir bölük, 3 bölükten bir tabur, 3 taburdan da bir alay oluşturulması kararlaştırılmıştır. Her taburdan 20 kişinin sabit kuvvet olarak kalması koşulu ile cephedeki askerlerin ayda bir değiştirilmesi öngörülmüştür. Cephe gerilerinde genel bir ihtiyat teşkilatı kurulacak, bunlar çarpışma olmadığı zamanlarda dar, çarpışma anında hızla genişleyen birlikleri oluşturacaklardır. İlçe ve nahiyelerde kurulacak inzibati kuvvetler ise hem mahallin güvenliğini sağlayacak, hem de para toplama görevini yerine getirecektir²³. Kongre'de, cephe ve cephe gerisi her türlü idari yetki ve sorumlulukların ayrıntıları ile düzenlendiği, silahlı direniş güçlerini oluşturan birliklere sayısal esneklik getirildiği görülür. Hem direnişin mali yükünü en aza indirmek, hem de üretimi aksatmamak amaçlanmıştır.

Bandırma, Erdek, Gönen, Burhaniye, Edremit, Sındırgı, Kırkağaç, Akhisar, Gördes ve Bergama temsilcilerinin katılımı ile 16-22 Eylül 1919 tarihleri arasında "Karesi ve Saruhan Livaları ve Civarı Harekat-ı Milliye Kongresi" adıyla toplanan III. Balıkesir Kongresi, Alaşehir Kongresi'nce alınan kararları ve çıkarılan talimatnameleri onaylamış, alay kumandanlıkları ve menzil müfettişlikleri için seçim yapmıştır²⁴.

19 Eylül 1919'da Antalya, Burdur, Isparta, Denizli livaları, Apa, Atça, Eşme, Alaşehir, Eğridir Bademiye, Buldan, Baryanbolu, Bozdoğan, Çal, Çivril, Çardak, Honaz, Dalama, Sarayköy, Sultanhisar, Geçiborlu, Güney, Sandıklı, Tavas, Garbikaraağaç, Kadıköy (Babadag), Karacasu, Karahayıt, Kuyucak, Nazilli ilçe ve nahiyelerinin ikişer delege göndermeleriyle Nazilli'de ikinci kez bir kongre toplanmıştır. Kongre, Nazilli'de toplanacak bir "Heyet-i Merkeziye" teşkilini öngörerek, Alaşehir Kongresi'nin karar ve talimatnamelerini kabul etmiş, bunun "muhit ve ihtiyacı mahalliye göre" uygulanması Heyet-i Merkeziye'nin değerlendirmesine bırakılmıştır. Askerlik görevi için silah altına çağırılacak kişilerden bu kez 150 lira bağışta bu-

22 a.g.e., s. 225-229.

23 a.g.e., s. 222.

24 a.g.e., ss, 5, 60-61, 65, 67.

lunanların üç aylık süre için yükümlülüklerinin ertelenmesi kararlaştırılmış, siyasi encümen hazırlanan rapor onaylanmıştır. Onaylanan siyasi encümen raporunun son paragrafında göre; yeterli bilgiye sahip olunmadığı ileri sürülerek Sivas Kongresi tanınmaktan ve kararlarına bağlı olmaktan kaçınılmış, konu merkez heyet'ine bırakılmıştır²⁵. Daha önce 100 lira olan yükümlülüğü erteleme bedelinin 150 liraya çıkarılması kararı, mali sıkıntının çarpıcı bir örneğidir.

Sivas'tan, Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal imzası ile 14.10.1919 tarihinde 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'ya, Bursa'da Kumandan Bekir Sami Bey ve Balıkesir Kolordu Kumandanı Kâzım Bey'e gönderilen şifrede; Balıkesir'de ayın 20'sinde büyük bir kongre toplanacağı bildirildiği, "... Sivas Umumi Kongresi ile aynı maksadı mukaddes uğrunda çalışan bilumum cemiyetler(in) ..." birleştirildiği, "Redd-i İlhak, Karakol" gibi isimler altında faaliyette bulunan, kongre toplayan milli derneklerin "...Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi ile doğrudan..." ilişkiler kurmaları ve Sivas Kongresi Talimatnamesine göre teşkilatlanmaları, "...kongre ve saire gibi içtimalara bugün lüzum olmadığının icap edenlere" ulaştırılması istenmektedir²⁶. Buna rağmen Balıkesir'de daha sonraki tarihlerde iki kongre daha toplandığı ve birtakım kararlar alındığı görülür.

19-21 Kasım 1919 tarihlerinde toplanan IV. Balıkesir Kongresi'ne İzmir'in kuzeyinde kalan cepheler ve bunlara yakın ilçelerden gelen temsilciler katılmıştır. Bölge sorunları üzerinde durularak, Milne hattının kabul edilemeyeceği ilan edilmiş, cephelerde büyük çaplı faaliyete geçilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca, Anadolu'daki Heyet-i Temsiliye ile ilişki kurularak "Redd-i İlhak" isminin "Müdafaa-i Hu-

25 Gökbel, *a.g.e.* s. 375-377; Rahmi Apak, *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, İstanbul, Güven Basımevi, 1942, s. 93.; Celâl Bayar, *Ben de Yazdım. Millî Mücadeleye Giriş*, C. VII, İstanbul, Baha Matbaası, 1969, ss. 2368, 2383.

26 Atatürk, *Nutuk-Vesikalar*, (Vesika 155 C), s. 1099.; Balıkesirde bulunan Albay Kâzım Bey, bu bölgede millî teşkilâtlar ve askeri önlemlerle uğraşmaktadır. Bursa'da bulunan Albay Bekir Sami Bey'de bir merkez heyet oluşturarak Sivas Kongresi kararlarını uygulamaya başlamıştır. Heyet-i Temsiliye ayrıca Aydın, Konya, Bursa, Balıkesir bölgelerinin bağlantılarını kolaylaştırmak için önlemler almakta, millî teşkilâtları kendisine bağlamaya çalışmaktadır. *Söylev*, s. 174.) Bu amaçla Aydın Millî Kuvvetler Komutanlığına tayin edilen Refet Paşa Nazilli'ye gitmiş, komutanlığı Demirci Mehmet Efe'den almamış ya da kendisine verilmemiştir. Burada uzunca bir süre güvenilir bir komuta düzeni kurulamayacaktır. (*Söylev* ss., 205, 207) Göksel, bu bölgenin Ekim 1919'un ilk haftası içinde millî birliğe katıldığını (Gökbel, *a.g.e.*, s. 379) Ergil ise bunun Aralık 1919'da gerçekleştiğini yazmaktadır. (Ergil, *a.g.e.*, s. 77).

kuk" olarak değiştirilmesi kabul edilmiştir²⁷. Batı Anadolu'nun kuzeyinin, Heyet-i Temsiliye karar ve emirlerinin etkisinde kaldığı anlaşılmakta, doğuda gelişen milli hareketin batı ile bütünleşmeye başladığı görülmektedir.

Anadolu'daki son kongre, 10-22 Mart 1920 tarihlerinde "İzmir Şimal Mıntıkası Kuva-yı Milliye Heyet-i Umumiyesi" adıyla Balıkesir'de toplanmıştır. Kongre, Sivas Kongresi'nce kabul edilen kararlara tamamen katıldığını açıklamış, Heyet-i Merkeziye, teşkilat, kadro, bütçe konularında mevcut düzeni geliştirici, eksiklikleri giderici yeni kararlar almıştır. Buna göre, milli teşkilat birbirine bağlı olarak köy ve mahallelerden başlayarak nahiye, kaza, liva ve vilayet taksimatına bağlıdır. Bunların üzerinde "İzmir Şimal Mıntıkası Heyet-i Merkeziyesi" vardır. Heyet-i Temsiliye ile ilişkide bulunmakla görevlidir²⁸.

Kongre'de askerlik yükümlülüğü yeniden düzenlenirken, muaf olanlar da tesbit edilmiş, silah ihtiyacını gidermek için halkın elindeki silahların uygun bir şekilde alınması, cephaneyi gereksiz yere harcayanların cezalandırılmaları hükümleri getirilmiştir. Her ilçe Heyet-i Merkeziye'ye ayda ortalama 7.000 lira göndermeye mecburdur. Yapılan bütçe ile harcamaların 300.000 lira olacağı tahmin olunmuş, genel masraflara Bursa ilinin % 30, Balıkesir'in % 14.8, Bandırma'nın % 8 vb. oranlarda katılması ve aşağıdaki gelir kaynaklarına başvurulması uygun görülmüştür²⁹:

- 1- Belediye bütçelerinin tahmin edilen gelir fazlasının yarısı alınacaktır.
- 2- Mezbaha ve pazar vergileri belediyelerce bir kat fazla toplanarak Kuva-yı Milliye'ye verilecektir.
- 3- Her çeşit tüccar mallarının ithalat ve ihracatından belirlenen miktarda vergi alınacaktır.

Sonuç olarak, Batı Anadolu'da gelişen hareket İzmir'in işgali sonrasında toplanan kongrelerin kararları ile mevzilikten kurtarılarak mıntıkavî bir durum almıştır. Her ilçenin bir mıntika sayıldığı ve Batı Anadolu'da üç mıntika merkezinin olduğu; Balıkesir, Alaşehir ve Nazilli'deki "Heyet-i Merkeziye"lerce idare edildikleri görülür.

27 Özalp, *a.g.e.*, s. 75.; Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları*, Ankara, s. 229.; Ergil, *a.g.e.*, s. 81-82

28 Apak, *a.g.e.*, s. 99-102.; Özalp, *a.g.e.*, s. 102.

29 Apak, *a.g.e.*, s. 102-103.

Kongreler benzer sorunlarla karşı karşıya olduklarından birbirlerinin kararlarından yararlanmışlar, bu kararları "muhit ve ihtiyacı mahalliye" göre tatbik imkanlarını araştırmışlardır. Bütçelerinin ayrı olması, ayrı ayrı cephelerin sorumluluğunu aldıklarını göstermektedir.

Kararlar, kongre bölgesinde uygulanmaktadır. Oluşturulan silahlı direniş güçlerinin gerektiği zaman cepheye sevkedilebilecek durumda bulundurulmaları ise mali yükü hafifletmeye yöneliktir. Çarpışma olmadığı zamanlar dar, çarpışma anında hızla genişleyen birlikler oluşturmuşlardır.

Kongre kararları gereğince yapılan teşkilatlanma, silahlı direnişin her ihtiyacına cevap verecek şekilde genişletilmiştir. Cephele arasında hem idari, hem askeri, hem de mali bağ oluşturulduğu, cephelelerin birbirini desteklemesinin amaçlandığı görülür. Alınan idari kararların hemen hemen tümü teşkilatlanma yanında gelir ve giderlerde belirli bir düzen sağlayıp mali yükü hafifletmeye, milli yükümlülüğü güç oranında eşit olarak paylaştırmaya yöneliktir. Kongrelerin bir başka yönü de, efelerin ve efeliğin tasviyesi olmuştur denilebilir.

Kapsam ve önem bakımından Doğu Anadolu kongreleri kararları ile mahalli ve yerel olan Batı Anadolu kongreleri kararlarını karşılaştırmaya imkan yoktur. Doğu Anadolu'daki kongreler, batıda olduğu gibi silahlı güçlerin mali finansmanından çok, milli bağımsızlığı amaçlayan siyasi kararlara yönelmiştir. Bu gelişmenin en büyük nedeni kuşkusuz hareketin başında Mustafa Kemal Paşa'nın bulunduğu bir lider kadrosunun ve düzenli bir ordunun var olmasıdır. Bunun yanı sıra, Yunan ilerleyişi ve işgale uğrama tedirginliği ile hem silahlı, hem de siyasi teşkilatlanmasını bir arada oluşturan Batı Anadolu direnişinde lider kadronun bulunmaması, boşluğu her yörede komutan olarak cepheye giden yerel nüfuzluların doldurmaya çalışmasına yol açmış, bu da yerel kongrelerin aşlamamasına neden olmuştur.

İstanbul'un resmen işgal edilmesi Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü tamamlayan can alıcı darbe olmuş, Büyük Millet Meclisi'nin açılıp yönetime el koyması ile kongreler dönemi de sona ermiştir.